

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Zijn Nederlandse burgers écht enthousiast over de nieuwe antiterrorismemaatregelen? Een vergelijking van attitudes en willingness to pay

Wilssem, J.A. van; Woude, M.A.H. van der

Citation

Wilssem, J. A. van, & Woude, M. A. H. van der. (2011). Zijn Nederlandse burgers écht enthousiast over de nieuwe antiterrorismemaatregelen? Een vergelijking van attitudes en willingness to pay. *Tijdschrift Voor Veiligheid*, 10(3), 17-35. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/17897>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/17897>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Zijn Nederlandse burgers écht enthousiast over de nieuwe antiterrorismemaatregelen?

Een vergelijking van attitudes en *willingness to pay**

Johan van Wilsem & Maartje van der Woude

Sinds 2001 is in Nederland een uitgebreid instrumentarium aan antiterrorismewet- en -regelgeving tot stand gekomen. Tot nu toe ontbreekt het echter aan inzicht in het draagvlak onder de bevolking hiervoor. In dit artikel gaan we voor vier recent ingevoerde maatregelen, zoals verruiming fouilleermogelijkheden en verruiming bijzondere opsporingsbevoegdheden, na wat de publieke opinie hierover is. Twee random samengestelde groepen kregen één van twee typen vragen te beantwoorden: attitudevragen of vragen naar de bereidheid er extra belasting voor te betalen. Er blijkt sprake van een positieve attitude ten aanzien van het nieuwe antiterrorismebeleid, maar tegelijkertijd van een lage betalingsbereidheid. De resultaten wijzen erop dat onderzoek naar publieke opinie omtrent terrorismebestrijding genuanceerd moet worden uitgevoerd.

1 Inleiding

De terroristische aanslagen op het World Trade Center en het Pentagon in 2001 hebben in Nederland, evenals in andere westerse landen, aanzienlijke veranderingen op het gebied van de terrorismebestrijding teweeggebracht. Sterker nog, weinig beleidsterreinen kenden zo veel nieuwe initiatieven en instituties en zo'n snelle ontwikkeling van wet- en regelgeving. Gedacht kan worden aan de oprichting van de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding (NCTb), de invoering van het Alerteringssysteem Terrorismebestrijding en diverse lokale actieplannen tegen terrorisme en radicalisering. Waar Nederland, ondanks eerdere ervaringen met binnenlands terrorisme, tot 2001 geen speciale antiterrorismewetgeving kende, is er sindsdien een uitgebreid instrumentarium aan antiterrorismewet- en -regelgeving tot stand gekomen, die hoofdzakelijk is gericht op het waarborgen van de collectieve veiligheid en het terugdringen van publieke onveiligheidsgevoelens (Van der Woude 2010; Jansen, Tolsma & De Graaf 2008). De 'nieuwe' terrorismewetgeving en aanverwante maatregelen brengen een aanzienlijke verruiming van de overheidsbevoegdheden met zich mee en kunnen daardoor soms verstrekkende gevolgen hebben voor de individuele privacy en burgerlijke vrijheden.

* De auteurs danken de redactie van dit tijdschrift en de anonieme referenten voor hun suggesties naar aanleiding van een eerdere versie van dit artikel.

Zo is het bijvoorbeeld mogelijk om, bij *aanwijzingen*¹ van terroristische activiteit maar ook anderszins, ten behoeve van de collectieve veiligheid en omwille van het vergaren van informatie reeds in een zeer vroeg stadium inbreuken te maken op de persoonlijke levenssfeer van een individu. Ter legitimering van deze maatregelen is door de overheid gewezen op de ‘internationale terroristische dreiging’ en de daaruit voortvloeiende noodzaak om haar burgers daartegen te beschermen. Deze redenering is op zichzelf niet vreemd, het behoort immers tot de rechtsstatelijke taak van de overheid om haar burgers te beschermen. Wel opvallend is echter dat er vooralsnog niet veel bekend is over de houding van burgers ten aanzien van de wijze waarop de overheid hen tracht te beschermen tegen terrorisme.

Afgezien van het Nationaal Veiligheidsonderzoek 2005 en enkele onderzoeken naar gevoelens van angst voor en bezorgdheid over een terroristische aanslag in Nederland (bijvoorbeeld Eurobarometer, Terrorismemonitor van Intomart), is (grootschalig) onderzoek naar de vraag wat burgers nu eigenlijk vinden van de concrete antiterrorismemaatregelen die zijn genomen en de mogelijk daarmee gepaard gaande beperking van rechten en vrijheden nog zeer schaars. Zijn burgers zich ervan bewust wat de maatregelen inhouden en op wie de maatregelen toegepast kunnen worden, en worden de maatregelen rechtvaardig bevonden? Dergelijke vragen zijn van groot belang om inzicht te verkrijgen in hoeverre er onder de bevolking draagvlak bestaat voor de ingeslagen ‘antiterrorismekoers’. Inzicht in dit draagvlak is noodzakelijk met het oog op de legitimiteit van de wet- en regelgeving. Het belang van het verzamelen van empirische gegevens over het draagvlak en daarmee de legitimiteit van de antiterrorismewetgeving is in 2009 onderstreept door de Commissie Evaluatie Antiterrorismemaatregelen. De commissie beveelt expliciet aan dat bij een toekomstige integrale evaluatie getracht moet worden om dergelijke gegevens te achterhalen (Commissie Evaluatie Antiterrorismemaatregelen 2009, 91). In navolging van de aanbevelingen van de Commissie Evaluatie Antiterrorismemaatregelen is recentelijk een integraal evaluatieonderzoek uitgevoerd naar de Nederlandse antiterrorismewet- en -regelgeving (NCTb 2011). Hierbij is echter voorbijgegaan aan het vraagstuk betreffende het publieke draagvlak. Hoewel dit verklaard kan worden door de hoofdzakelijk juridisch/beleidsmatige aard van het evaluatieonderzoek, is het desondanks een omissie (Van der Woude 2011). Het gebrek aan empirische gegevens over het draagvlak van de Nederlandse bevolking ten aanzien van de antiterrorismewetgeving vormt daarmee de aanleiding van het onderhavige onderzoek.

1 Een aanwijzing is eerder aanwezig dan het voor artikel 27 Sv vereiste ‘redelijke vermoeden van schuld’ en vormt dus een lagere drempel voor het inzetten van bijzondere opsporingsbevoegdheden. Van een aanwijzing is al sprake als de beschikbare informatie feiten en omstandigheden bevat die erop duiden dat daadwerkelijk een terroristisch misdrijf is of zal worden gepleegd. Uit de voorbeelden die worden aangedragen in de memorie van toelichting blijkt dat het kan gaan om ‘zachte informatie’, zoals anonieme tips, dreigingsanalyses, ambtsberichten en ook ‘moeilijk verifieerbare geruchten dat een aanslag wordt voorbereid of daartoe wordt samengespannen’. *Kamerstukken II 2004/05*, 30 164, nr. 3, p. 9, 14; *Kamerstukken II 2004/05*, 30 164, nr. 12, p. 5.

2 Doelstelling en hypothesen

De doelstelling van het onderzoek is om het publieke draagvlak voor de antiterrorismemaatregelen in kaart te brengen. De mening over deze maatregelen wordt op *verschillende manieren* gepeild bij twee vergelijkbare groepen, hetgeen – zoals in de volgende paragraaf nader toegelicht zal worden – een belangrijke aanvulling is op eerder uitgevoerd opinieonderzoek in Nederland. Eén groep is gevraagd naar attitudes – zoals gebruikelijk in publieke-opinieonderzoek – en de andere groep naar haar bereidheid om voor diezelfde maatregelen extra belasting te betalen (in de buitenlandse literatuur ook wel aangeduid als de *willingness to pay*). Door het combineren van verschillende methoden om de publieke opinie te meten heeft het onderzoek eveneens tot doelstelling om te bezien of een eventuele steun voor deze maatregelen zich niet alleen uit in een welwillende attitude maar ook in de bereidheid om daar financieel aan bij te dragen. Dat dit niet voor zich spreekt, blijkt wel uit eerder Amerikaans onderzoek naar *willingness to pay* (WTP). Dat heeft laten zien dat de WTP vrij laag was voor maatregelen die in de publieke opinie veel steun leken te krijgen, zoals het vaker en langer opsluiten van criminelen, terwijl de WTP juist hoog was voor maatregelen die in de publieke opinie meer omstrede leken te zijn, zoals het treffen van preventieve maatregelen voor de bestrijding van jeugdcriminaliteit (Nagin, Piquero, Scott & Steinberg 2006). Naast deze algemene vergelijking wordt ook gekeken naar verschillen in beide typen opvattingen tussen bevolkingsgroepen, zoals hoger en lager opgeleiden, ouderen en jongeren, et cetera. Op deze manier wordt duidelijk welke groep geneigd is terrorismebestrijdingsmaatregelen te steunen, en of die steun zich alleen uit in positieve attitudes of (ook) in een hogere *willingness to pay*. In navolging van het werk van Jansen e.a. (2008) veronderstellen we daarbij in algemene zin dat *ouderen*, *vrouwen* en *lager opgeleiden* sterker voorstander zijn van antiterrorismemaatregelen dan andere groepen, vanwege een hogere mate van kwetsbaarheid. Daarnaast verwachten we dat *politieke voorkeur* een rol speelt en dat het draagvlak groter is onder burgers met een rechtse politieke voorkeur. Tot slot worden verschillen tussen *inkomensgroepen* alleen voor WTP verwacht, met meer betalingsbereidheid onder hogere inkomens (Cohen, Rust, Steen & Tidd 2004).

Ten opzichte van eerder onderzoek onderscheidt onze studie zich op een aantal manieren. Ten eerste voeren we een attitude- en WTP-studie uit voor maatregelen die genomen zijn in het kader van de *terrorismebestrijding*. Voor attitudes zijn deze in de VS al wel eens uitgevoerd, maar voor WTP nog niet eerder. Ten tweede voeren we deze uit voor *Nederland*. Op het gebied van algemene criminaliteitsbestrijding geldt dat daar in Nederland nog geen WTP-studies naar zijn verricht; de meerderheid hiervan betreft Amerikaans onderzoek. Specifiek voor concrete antiterrorismemaatregelen geldt dat er – uitzonderingen daargelaten (Verzijden & Nauta 2005; Verhue, Verzijden & Nienhuis 2006; Jansen, Tolsma & De Graaf 2008) – zo goed als geen Nederlandse studies zijn verricht naar attitudes of WTP. Het onderhavige onderzoek verschilt echter van voornoemde onderzoeken in die zin dat waar bij deze onderzoeken de nadruk in het bijzonder ligt op het bevragen en verklaren van de bereidheid van burgers om een deel van hun vrijheden op te

geven ten gunste van de collectieve veiligheid, in het onderhavige onderzoek meer direct de nadruk ligt op het vaststellen van de legitimiteit van de wetgeving. Ten derde *vergelijken* we WTP-uitkomsten voor het eerst systematisch met uitkomsten van conventionele attitudevragen omtrent dezelfde beleidsmaatregelen. Op die manier kan worden nagegaan of, zoals verwacht, WTP omtrent terrorismebestrijding minder hoog is dan op grond van attitudes zou worden verwacht en of daarmee moreel en economisch draagvlak uit elkaar lopen.

3 Opinies over criminaliteitsbestrijding en de strafrechtspleging

Sinds de jaren negentig is justitie zich naast het terugdringen van de feitelijke criminaliteit ook steeds meer gaan richten op het terugdringen van de onveiligheidsgevoelens van burgers. De nieuwe beleidslijn van justitie vindt haar oorsprong in de *Integrale Veiligheidsrapportage* van 1993 (*Kamerstukken II 1992/93*, 23 096). Deze, om met Bijleveld en Van de Bunt (2003) te spreken, 'subjectivering' van het strafrecht en het strafrechtelijk beleid hebben ertoe bijgedragen dat opiniepeilingen een steeds belangrijkere rol zijn gaan spelen bij het opstellen en motiveren van nieuw justitieel beleid. Hoewel onderzoek naar het publieke draagvlak van belang is omwille van de legitimiteit van wetgeving en beleid, is het noodzakelijk om kritisch te zijn op de betrouwbaarheid van dergelijke opiniepeilingen, maar ook ten aanzien van het anderszins meten van 'de' publieke opinie (De Keijser & Elffers 2009). Zo is de manier waarop de publieke opinie wordt bevraagd en de ervaring die respondenten hebben met het onderwerp waarover zij worden bevraagd mogelijk belangrijk voor de resultaten die dit oplevert (Van de Walle 2009). Een algemene constatering uit criminologisch publieke-opinieonderzoek is namelijk dat algemene vragen vaak leiden tot punitieve reacties (Van Stokkom 2005). Respondenten denken dan vaak aan de ergst mogelijke misdaden bij het beantwoorden van dergelijke vragen, omdat deze het eerst op het netvlies komen. Op die manier ontlokken ze populistische reacties. Maar houdingen omtrent gewenste justitiële reacties worden vaak milder en minder populistisch naarmate meer details worden verstrekt over de persoon van de dader (Hough & Roberts 2004).

Een alternatieve manier om de publieke opinie omtrent criminaliteitsbeleid vast te stellen is door respondenten te vragen naar hun bereidheid om voor bepaalde maatregelen te betalen (*willingness to pay*). Deze manier van bevragen heeft een aantal voordelen ten opzichte van conventionele attitudevragen (Nagin e.a. 2006). Ten eerste leidt dit type vragen waarschijnlijker tot een betrouwbaarder schatting van de houding van respondenten dan algemene attitudevragen, omdat het de respondent uitnodigt kosten en baten af te wegen van beleidsmaatregelen. Het is makkelijker voorstander te zijn van beleid indien deze in algemene termen wordt bevraagd dan als daarbij ook de kosten worden vermeld waarmee de respondent te maken krijgt. Het is dus mogelijk dat attitudevragen een enthousiastere afspiegeling laten zien van de publieke opinie dan wanneer men wordt geconfronteerd met de consequenties van die maatregelen die men als belastingbetaler

ondervindt (Nagin e.a. 2006). Ten tweede leveren WTP-vragen een schatting op van de economische waarde van beleidsmaatregelen volgens de bevolking. Hoewel de *kosten* van het beleid zelf wel kunnen worden berekend (extra inzet van politie, veiligheidsdiensten en technologie) zijn de *opbrengsten* lastiger in te schatten, omdat het daarbij vaak om immateriële goederen gaat, zoals een verhoogd gevoel van veiligheid. Door respondenten te vragen naar de betalingsbereidheid voor gevoerd beleid is het voor overheden toch mogelijk de economische waarde van zulke immateriële goederen in te schatten.

Criminologische studies waarbij WTP-vragen zijn gesteld zijn schaars. Cohen e.a. (2004) hebben de methode in de VS toegepast op criminaliteitsbeleid om specifieke delicten zoals inbraak, beroving en moord terug te dringen. Daaruit blijkt bijvoorbeeld dat de gemiddelde WTP van respondenten om delicten met 10% terug te dringen varieert van 104 dollar (inbraak) tot 146 dollar (moord). Andere criminologische WTP-studies zijn Nagin e.a. (2006) over beleid om jeugdcriminaliteit te bestrijden, Ludwig en Cook (2001) over het terugdringen van wapenbezit, Zarkin, Cates en Bala (2000) over de behandeling van drugsverslaafden, Atkinson, Healey en Morato (2005) omtrent het tegengaan van geweldscriminaliteit en Piquero, Cohen en Piquero (2010) over het terugdringen van identiteitsfraude. Volledigheidshalve zij opgemerkt dat er naast de WTP-methode vanzelfsprekend nog meerdere alternatieve manieren zijn om de publieke opinie omtrent criminaliteitsbestrijding vast te stellen, zoals bijvoorbeeld de vignetmethode (De Keijser & Elffers 2009; Ruiter & Tolsma 2010) – waarbij respondenten een fictieve casus wordt voorgelegd –, de budgetmethode (Cohen, Rust & Steen 2006) – waarbij respondenten een denkbeeldig budget moeten verdelen over uiteenlopende beleidsdoelen – en *willingness to accept* – waarbij respondenten aan moeten geven in hoeverre ze bereid zijn om (immateriële) gevolgen van een beleidsmaatregel te accepteren, zoals langere wachttijden bij uitgebreide screening op luchthavens.

4 De antiterrorismemaatregelen in dit onderzoek

Zoals aangegeven zijn burgers in dit onderzoek ondervraagd over hun mening en *willingness to pay* ten aanzien van een aantal sinds 2001 in Nederland ingevoerde antiterrorismemaatregelen. Omdat de terrorismebestrijding een breed spectrum aan strafrechtelijke, bestuursrechtelijke en andersoortige maatregelen omvat, was het voor dit onderzoek nodig een aantal maatregelen te kiezen. Bij de keuze heeft een aantal factoren meegewogen. In de eerste plaats moest het, logischerwijze, gaan om maatregelen die een expliciet uitvloeisel zijn van de (inter)nationale dreiging van terrorisme. In de tweede plaats is er voor maatregelen gekozen waarbij de spanning tussen de individuele rechtsbescherming enerzijds en het belang van collectieve veiligheid anderzijds duidelijk aanwezig is (Davis 2007). Tot slot was het van belang dat de respondenten zich een goede voorstelling van de gekozen maatregelen zouden kunnen maken om hun mening hier goed over te kunnen peilen. Uiteindelijk is de keuze gevallen op de volgende vier antiterrorismemaatregelen:

1. verruiming van de mogelijkheden voor politieambtenaren om burgers te fouilleren zonder dat zij concreet worden verdacht van strafbaar gedrag (art. 126zq-126zm Sv);²
2. verruiming van de mogelijkheid voor politie en opsporingsambtenaren om bijzondere opsporingsbevoegdheden te gebruiken (art. 126zd-126zj Sv);
3. de uitgebreide identificatieplicht (art. 447e Sr);³
4. het verscherpen van controle op luchthavens via de bodyscan als alternatief voor fouilleren bij bepaalde vluchten.⁴

In bijlage A staat een verdere toelichting op de inhoud van deze maatregelen. Dit is tegelijkertijd de manier waarop ze aan respondenten in de vragenlijst zijn voorgelegd, zoals ook in paragraaf 5 wordt uitgelegd.

5 Dataverzameling

De gegevens voor dit onderzoek zijn verzameld via het panel van het LISS (Langlopende Internet Studies in de Sociale Wetenschappen). Dit is een onlinepanel, waarbij aan een representatieve steekproef van de bevolking van circa 7000 personen maandelijks wisselende vragenlijsten worden voorgelegd.⁵ Uit het totale panel is een random steekproef getrokken van 2917 respondenten die in maart 2010 zijn benaderd voor dit onderzoek. Van hen hebben er 1930 de vragenlijst ingevuld (respons 66%).⁶

De respondenten werden vragen gesteld ten aanzien van hun mening over verschillende recent ingevoerde maatregelen voor terrorismebestrijding. De respondenten werden daarbij *random* ingedeeld in twee groepen. De eerste groep kreeg vragen over hun *attitude* ten aanzien van deze maatregelen. De tweede groep kreeg vragen over hun *willingness to pay*, de bereidheid om voor deze maatregelen jaarlijks extra belasting te betalen. 51% van de respondenten kreeg de eerste variant, 49% de tweede variant. Het voordeel om respondenten een van de twee maatregelen voor te leggen (in plaats van beide) is dat zeker is dat antwoorden op

2 Wet van 20 november 2006, *Stb.* 580.

3 Wet van 24 juni 2004, *Stb.* 300.

4 Tijdens het opstellen van de vragenlijst stond de invoering van het verplichte gebruik van veiligheidsscans op Schiphol in het kader van de terrorismebestrijding nog volop ter discussie en was het nog niet duidelijk welk type scans er gebruikt zou worden: de full body scan, zoals ook gebruikt bij de zogenaamde 100%-vluchten, of de securityscan. Waar bij het gebruik van de full body scan daadwerkelijk, door middel van röntgenstraling, duidelijk de contouren van het naakte menselijk lichaam zichtbaar zijn, is dat bij het tweede type scan niet het geval.

5 Recruitering voor het LISS-panel vond *offline* plaats via telefonisch contact of contact aan huis, na een vooraankondiging per brief. Mensen die wilden deelnemen aan het onderzoek maar niet de beschikking hadden over een computer, kregen er één beschikbaar gesteld voor de duur van het totale panelonderzoek (ca. 5% van de totale steekproef).

6 Er is in deze gegevens sprake van een lichte onderrepresentatie van mannen, jongeren tot 25 jaar en ouderen van 65 jaar of ouder, plattelandsbewoners en bewoners van de meest stedelijke gebieden. Voor de beschrijvende analyses is daarom gewerkt met gewogen gegevens, teneinde een representatief beeld te krijgen van de publieke opinie.

de vragen niet worden beïnvloed door eerdere vragen over de houding ten opzichte van terrorisme.

Na afloop van deze vragen is aan *alle* respondenten ook gevraagd een denkbeeldig budget van 100 euro te verdelen over verschillende vormen van criminaliteitsbestrijding, waaronder terrorismebestrijding. Daarnaast werd de mogelijkheid geboden dat (een deel van) het budget via belastingteruggave aan de respondent zelf ten goede kon komen. Met deze budgetvraag (Cohen e.a. 2006) kan worden nagegaan of antwoorden op attitude- en WTP-vragen op gelijksoortige wijze samenhangen met het toegekende budget aan terrorismebestrijding. Indien dat zo is, dan biedt dat een indicatie dat ze eenzelfde dimensie aanboren (toegekend belang aan terrorismebestrijding).

Operationalisaties

Om de houding van respondenten ten opzichte van terrorismebestrijding goed te kunnen meten, is het van belang dat het duidelijk is wat de maatregelen in dit onderzoek inhouden. Voorafgaand aan de houdingsvragen werd voor vier maatregelen omschreven wat zij behelzen. In bijlage A wordt voor ieder van deze vier maatregelen weergegeven hoe ze aan de respondenten zijn uitgelegd.

- *Attitudes ten aanzien van de maatregelen*

Na de uitleg van de maatregel werden respondenten in de attitudegroep gevraagd naar het *vertrouwen in de effectiviteit* van deze maatregel, de *acceptatie* van deze maatregel en de *algemene tevredenheid* met het bestaan van deze maatregel. In het werk van socioloog Tyler naar de legitimiteit van wet- en regelgeving vormen deze drie aspecten, vertrouwen, acceptatie en tevredenheid, belangrijke dimensies van legitimiteit (Tyler 2006; Weyers & Hertogh 2007). De vraagstellingen voor voornoemde drie aspecten waren:

- a. Hoeveel vertrouwen hebt u erin dat deze maatregel zal bijdragen aan het bestrijden van terrorisme?
- b. Vindt u dit een acceptabele maatregel met het oog op de bestrijding van terrorisme?
- c. Staat u over het geheel genomen positief of negatief tegenover het invoeren van deze maatregel in Nederland?

Op iedere vraag konden respondenten antwoorden aan de hand van een vierpuntsschaal.

Deze drie vragen konden voor iedere maatregel worden samengevoegd tot een schaalvariabele met hoge betrouwbaarheid. Voor maatregel 1 en 2 (over respectievelijk fouilleren en bijzondere opsporingsbevoegdheden) bedroeg de Cronbachs alfa 0.88, voor maatregel 3 en 4 (over respectievelijk de uitgebreide identificatieplicht en de full body scan) was dit 0.85. Hoge waarden op deze schaalvariabelen duiden op een positieve attitude ten aanzien van de getroffen maatregel.

- *Willingness to pay*

In andere vakgebieden is ruime ervaring met het gebruik van vragen omtrent WTP, met name op het gebied van natuur- en milieubehoud. Bij het bepalen van WTP hebben we rekening gehouden met aanbevelingen die zijn gedaan in een toonaangevend rapport van de National Oceanic and Atmospheric Administration (Arrow e.a. 1993). Een belangrijke richtlijn is bijvoorbeeld dat WTP niet moet worden vastgesteld via een open vraag waarbij de respondent zelf een bedrag mag noemen, omdat dit tot weinig valide schattingen leidt. In plaats daarvan krijgen respondenten de vraag of zij een specifiek bedrag over zouden hebben voor het implementeren van een bepaalde maatregel. In de huidige studie is dit gedaan door na uitleg van iedere terrorismebestrijdingsmaatregel te vragen: 'Zou u bereid zijn om 30 euro per jaar aan extra belasting te betalen om de activiteiten te financieren die door deze wet mogelijk worden gemaakt?' Respondenten die 'ja' antwoordden, kregen als vervolgvraag: 'Bent u ook bereid om hier 60 euro per jaar voor te betalen?' Respondenten die op de eerste vraag 'nee' antwoordden kregen als vervolgvraag: 'Bent u wel bereid om hier 15 euro per jaar voor te betalen?' Ook op deze vervolgvragen kon met 'ja' en 'nee' worden geantwoord. Deze opzet is vergelijkbaar met de werkwijze in de studie van Nagin e.a. (2006) naar WTP omtrent reductie van jeugdcriminaliteit. Bij iedere openingsvraag omtrent WTP wordt de respondent eraan herinnerd dat het betalen van extra belasting voor een bepaalde maatregel ertoe leidt dat men minder te besteden heeft aan andere zaken van maatschappelijk nut en aan persoonlijke uitgaven, zodat het de respondent duidelijk is welke gevolgen zijn/haar keuze heeft (Arrow e.a. 1993).

- *Budgetvraag*

Een derde alternatief om publieke opinie vast te stellen is door respondenten te vragen een denkbeeldig budget te verdelen over diverse publieke doelen. Het voordeel van deze methode is dat het relatieve belang van verschillende beleidsopties tegen elkaar afgezet kan worden. Als zodanig plaatst het de respondent in de stoel van de beleidsmaker en moet hij/zij aangeven wat hij/zij het belangrijkste vindt (Cohen e.a. 2006). Deze vraag is in het LISS-panel aan alle respondenten gesteld, nadat de attitude- of WTP-vragen waren gesteld. Terrorismebestrijding was daarbij een van de doelen waaraan men budget kon toekennen. Naast het toegekende relatieve belang kan er ook mee worden nagegaan of attitudes en WTP er op eenzelfde wijze mee samenhangen. In de enquête is aan respondenten gevraagd: 'Stel dat de rijksoverheid 100 euro per huishouden extra te besteden heeft. Dat geld kan worden gebruikt voor een belastingvoordeel voor alle burgers of aan criminaliteitsbestrijding. Voor dat laatste worden u vijf maatregelen aangeraden: (a) meer gevangenen, (b) preventieprogramma's om criminaliteit onder jongeren te bestrijden, (c) uitgebreidere mogelijkheden om drugs- en alcoholverslaving onder veelplegers tegen te gaan, (d) extra middelen voor terrorismebestrijding, (e) extra middelen voor de bestrijding van mensenhandel. Nogmaals, per huishouden kan er 100 euro worden uitgegeven. Als u zou mogen beslissen hoe dat geld besteed wordt, hoe zou u dat dan doen?' Tijdens het invullen van deze vraag liep een teller mee, zodat respondenten zagen hoeveel van hun budget ze tot dat moment hadden uitgegeven.

• *Achtergrondkenmerken*

In de analyses is onder andere nagegaan welke sociale groepen een positieve attitude en/of hoge WTP hebben ten aanzien van de nieuwe wetgeving omtrent terrorismebestrijding. Hiervoor hebben we informatie over sekse, leeftijd en opleidingsniveau. Dit laatste kenmerk heeft betrekking op het hoogst voltooide opleidingsniveau, en kent zes categorieën, variërend van ‘basisschool’ (1) tot ‘universiteit’ (6). Daarnaast is bekend wat het netto maandelijks *huishoudensinkomen* is. Deze is ingedeeld in vier dummyvariabelen: ‘minder dan 1150 euro’, ‘tussen de 1150 en 1800 euro’, ‘tussen de 1800 en 2600 euro’ en ‘meer dan 2600 euro’. Verder is voor bijna 8% van de respondenten het inkomen onbekend. Deze zijn in een aparte categorie ingedeeld. Verder wordt rekening gehouden met de mate van *verstedelijking* van de woonomgeving, aan de hand van adressendichtheid. Deze maat bevat vijf categorieën, variërend van ‘niet stedelijk/minder dan 500 adressen per km²’ (1) tot ‘zeer stedelijk/2.500 adressen per km² of meer’ (5). Verder is ook gebruikgemaakt van een vraag omtrent politieke voorkeur, via een links-rechtsschaal. Respondenten werd hierbij gevraagd: ‘In de politiek wordt soms gesproken over “links” en “rechts”. Waar zou u zich op deze schaal plaatsen, waarbij 0 links en 10 rechts betekent?’ Van 23% van de respondenten was hun politieke voorkeur onbekend.⁷ Ze hebben de gemiddelde waarde toegekend gekregen. Daarnaast wordt een dummyvariabele aan de analyse toegevoegd die aangeeft of een respondent oorspronkelijk een *missing value* op politieke voorkeur had. Op deze manier kan worden nagegaan of deze respondenten verschillen in hun mening over terrorismebestrijding van mensen die gemiddeld scoren op politieke voorkeur. Tot slot houden we rekening met de vraagvolgorde van de maatregelen. De volgorde waarin over de vier maatregelen vragen zijn gesteld, zijn gerandomiseerd. Zo kreeg de ene respondent de vragen over de full body scan als eerste, terwijl een andere respondent bijvoorbeeld startte met de vragen over de uitgebreide identificatieplicht. Op deze manier kan worden vastgesteld of de attitude/WTP van de respondent anders is, indien er al naar andere maatregelen is gevraagd.

Of de respondent vragen voorgelegd kreeg over attitudes of over WTP omtrent beleidsmaatregelen voor terrorismebestrijding werd *random* bepaald. Dat heeft ertoe geleid dat de twee groepen qua achtergrondkenmerken zeer goed vergelijkbaar zijn. Op geen van de zojuist genoemde kenmerken zijn er significante verschillen tussen de attitudegroep en de WTP-groep.

6 Resultaten

Allereerst wordt besproken hoe attitudes en *willingness to pay* verdeeld zijn over de bevolking. Om een representatief beeld te kunnen schetsen zijn de gegevens

7 Deze variabele maakte geen deel uit van de vragenlijst waarin naar terrorismebestrijding werd gevraagd, maar van een andere vragenlijst, die ook binnen het LISS-panelonderzoek is afgenomen. Deze vragenlijst had te maken met survey non-respons maar ook met item non-respons op de variabele over politieke voorkeur, wat na matching met de terrorismegegevens een relatief grote uitval oplevert.

Tabel 1: Attitudes ten aanzien van de verschillende antiterrorismemaatregelen

	fouilleren	verkennend onderzoek	uitgebreide ID-plicht	full body scan
% redelijk tot veel vertrouwen (N _{totaal})	62 (881)	70 (879)	49 (922)	82 (920)
% redelijk tot zeer acceptabel (N _{totaal})	61 (886)	63 (875)	60 (923)	73 (920)
% (zeer) positief (N _{totaal})	76 (854)	79 (844)	77 (895)	86 (898)
Gemiddelde score drie items (1 = zeer negatief, 4 = zeer positief)	2,69	2,74	2,66	2,98

voor deze analyses gewogen naar geslacht, leeftijd en stedelijkheid, aangezien er lichte discrepanties waren tussen de steekproef en de Nederlandse bevolking (zie ook noot 6). In tabel 1 wordt weergegeven wat de attitudes zijn ten aanzien van de hiervoor beschreven vier antiterrorismemaatregelen waarnaar in dit onderzoek is gevraagd. Het algemene beeld is dat deze positief zijn. Per maatregel geeft minstens driekwart van de respondenten aan dat men er positief of zeer positief over is. Met name over de full body scan is deze algemene tevredenheid hoog: 86%. Vertrouwen dat de maatregelen effectief zullen zijn is iets lager, maar is over het algemeen duidelijk aanwezig. De uitgebreide identificatieplicht scoort hier het laagst, met 49% van de burgers die hier vertrouwen in heeft. De meeste respondenten geven ook aan dat ze maatregelen acceptabel vinden, variërend van 60% (uitgebreide identificatieplicht) tot en met 73% (full body scan). De gemiddelde score op de drie items per maatregel is het hoogst voor de body scan; hierover heeft men dus de meest positieve attitude.

In tabel 2 staat een overzicht van de bereidheid van burgers om voor deze maatregelen extra belasting te betalen. Deze resultaten laten een duidelijk ander beeld zien dan uit de attitudes naar voren kwam. De *willingness to pay* is namelijk gemiddeld genomen niet erg hoog. Voor iedere maatregel geldt dat minstens twee derde van de respondenten er niets extra voor over heeft. De uitgebreide identificatieplicht, die ook al relatief laag scoorde in de attitudemeting, komt ook hier het slechtst uit: driekwart van de respondenten wil hier geen extra belasting voor betalen. 46% van de respondenten heeft voor *alle* vier maatregelen geen extra geld over. Het gemiddelde bedrag dat respondenten over hebben, schommelt tussen de 8 en 12 euro per maatregel. Voor verruiming van de mogelijkheden voor politie en opsporingsambtenaren om bijzondere opsporingsbevoegdheden te gebruiken, is gemiddeld de hoogste betalingsbereidheid.

We benadrukken nogmaals dat de verschillen in enthousiasme over de terrorismemaatregelen tussen de attitudegroep en WTP-groep niet toe te schrijven zijn aan verschillen in samenstelling van de groepen. Wat betreft sekse, leeftijd, oplei-

dingsniveau, inkomen, stedelijkheid en politieke voorkeur zijn er geen significante verschillen tussen de twee groepen.

Tabel 2: WTP voor de verschillende antiterrorismemaatregelen (%)

	fouilleren	verkennend onderzoek	uitgebreide ID-plicht	full body scan
€ 0 (Nee 15 – Nee 30)	67	61	74	64
€ 15 (Nee 30 – Ja 15)	13	15	11	15
€ 30 (Ja 30 – Nee 60)	13	15	10	15
€ 60 (Ja 30 – Ja 60)	7	9	6	7
Gemiddelde	10,07	12,10	7,85	10,85
95%-betr.interval	[8,97 – 11,17]	[10,92 – 13,29]	[6,84 – 8,86]	[9,74 – 11,96]
N	941	941	942	941

Vervolgens zijn zowel attitudes als WTP gerelateerd aan de gewogen antwoorden op de zogenaamde budgetvraag over hoe men 100 euro zou verdelen: aan uiteenlopende beleidsdoelen – waaronder terrorismebestrijding – of (een deel) aan belastingteruggave. Hieruit blijkt dat gemiddeld het meeste geld wordt toegekend aan belastingteruggave (€ 23,71) en aan de preventie van jeugdcriminaliteit (€ 23,49). Terrorismebestrijding scoort relatief laag met een gemiddelde van € 12,61 – alleen voor ‘meer gevangenis’ heeft men van de genoemde bestemmingen minder over (€ 8,20). Een tussenpositie wordt ingenomen door de bestrijding van drugsproblemen onder veelplegers (€ 14,63) en de bestrijding van mensenhandel (€ 15,72).

Het toegekende budget aan terrorismebestrijding biedt een maatstaf voor het relatieve belang dat de respondent eraan toekent. Dit bedrag is voor iedere respondent vastgesteld en gerelateerd aan zowel attitudes omtrent terrorismebestrijding als WTP. Zoals in tabel 3 te zien is, blijkt hieruit dat attitudes en WTP voor elk van de vier onderzochte maatregelen op vergelijkbare wijze samenhangen met het toegekende relatieve belang in de budgetverdeling. WTP hangt er weliswaar wat sterker mee samen, maar ook attitudes vertonen een duidelijke positieve samenhang. Dat betekent dat positieve attitudes en hoge betalingsbereidheid samengaan met een groter toegekend belang in het budget. Dit duidt erop dat beide een gemeenschappelijk concept aanboren, namelijk het toekennen van prioriteit aan terrorismebestrijding.

Tot slot is via lineaire regressiemodellen vastgesteld in hoeverre attitudes en *willingness to pay* verschillen tussen sociale groepen.⁸ Hieruit komt een aantal interessante resultaten naar voren (tabel 4). Voor elke van de vier antiterrorismemaatregelen geldt dat attitudes én WTP positiever/hoger zijn naarmate de res-

8 Geen van de modellen had te lijden onder multicollineariteit; het was daarom niet problematisch om deze predictoren tegelijkertijd deel te laten uitmaken van het regressiemodel.

Tabel 3: Spearman-rangcorrelaties van attitudes en WTP met geprefereerd budgetaandeel voor terrorismebestrijding

	R_s	
	Attitudes	WTP
Fouilleren	0.20**	0.29**
Verkennd onderzoek	0.23**	0.30**
Uitgebreide identificatieplicht	0.21**	0.30**
Full bodyscan	0.20**	0.31**

* $p < .05$ ** $p < .0$

pondent zichzelf rechtser plaatst op het politieke voorkeurspectrum.⁹ Voor attitudes blijken er verder weinig achtergrondkenmerken er systematisch mee samen te hangen. Over de uitgebreide identificatieplicht en de bodyscan is men wat positiever naarmate de respondent ouder is. Mannen en vrouwen verschillen alleen in hun houding ten opzichte van de verruiming van mogelijkheden voor verkennend onderzoek: vrouwen zijn hier iets positiever over. Voor opleidingsniveau, stedelijkheid en inkomen zijn voor geen van de vier maatregelen significante verschillen te vinden in attitudes. Op basis van deze resultaten kan geconcludeerd worden dat voor de zogenoemde kwetsbaarheidshypothese, anders dan in het werk van Jansen e.a. (2008), niet overtuigend steun gevonden wordt.

Voor WTP geldt dat, naast politieke voorkeur, ook inkomensniveau een belangrijke voorspeller is. Naarmate het huishoudensinkomen hoger is, is de WTP ook hoger. Deze bevinding komt overeen met eerdere WTP-studies binnen de criminologie (Cohen e.a. 2004; Ludwig & Cook 2001; Nagin e.a. 2006). Ten slotte blijkt dat de WTP bepaald wordt door de vraagvolgorde: naarmate men eerder in de vragenlijst al voor meer andere antiterrorismemaatregelen naar WTP is gevraagd, neemt de bereidheid om te betalen af. Uit aanvullende analyses blijkt dat voorgaande bevindingen omtrent WTP robuust zijn voor de manier waarop ze zijn gemeten: we komen tot zeer vergelijkbare conclusies als we WTP operationaliseren als een dichotomie (heeft er wel/geen extra geld voor over), of – gezien de scheve verdeling – als het natuurlijk logaritme van WTP.¹⁰ Dit geeft aan dat de gevonden verschillen tussen sociale groepen niet afhankelijk zijn van de wijze waarop WTP wordt gemodelleerd in de regressieanalyses.

9 Respondenten van wie de politieke voorkeur onbekend is, wijken in hun mening over terrorismebestrijding niet significant af van mensen die gemiddeld scoren op de links-rechtsschaal.

10 Indien WTP = 0 werd hierbij de waarde 1 opgeteld om een natuurlijk logaritme te kunnen berekenen.

Tabel 4: *Multipole regressie van attitudes en willingness to pay voor vier antiterrorismemaatregelen op achtergrondkenmerken van respondenten, ongestandaardiseerde regressiecoëfficiënten (standaarderror tussen haakjes)*

	Fouilleren		Verkennd onderzoek		Uitgebreide identificatieplicht		Full Body Scan	
	Attitude	WTP	Attitude	WTP	Attitude	WTP	Attitude	WTP
Constante	2,30** (0,16)	8,33** (4,05)	2,16** (0,149)	8,89* (4,29)	2,05** (0,17)	7,34* (3,69)	2,41** (0,15)	8,51* (3,99)
Vrouw	0,02 (0,04)	-0,49 (1,12)	0,09* (0,04)	0,96 (1,18)	0,08 (0,05)	1,30 (1,02)	0,06 (0,04)	0,17 (1,12)
Leeftijd	0,002 (0,001)	0,05 (0,03)	0,002 (0,001)	0,04 (0,04)	0,004** (0,001)	0,04 (0,03)	0,003* (0,001)	0,02 (0,03)
Opleiding	-0,02 (0,02)	0,55 (0,38)	0,00 (0,02)	0,73 (0,40)	-0,02 (0,02)	0,51 (0,35)	-0,01 (0,01)	0,44 (0,38)
Netto inkomen HH								
- minder dan € 1150	-0,05 (0,09)	-6,97** (2,34)	-0,09 (0,09)	-8,20** (2,53)	-0,03 (0,09)	-6,17** (2,18)	-0,13 (0,08)	-4,30 (2,39)
- tussen € 1150 en € 1800	-0,03 (0,07)	-5,83** (1,64)	-0,06 (0,06)	-7,20** (1,72)	0,02 (0,07)	-4,92** (1,49)	-0,06 (0,06)	-4,61** (1,63)
- tussen € 1800 en € 2600	0,03 (0,06)	-3,87** (1,42)	0,04 (0,06)	-3,85* (1,49)	-0,11 (0,06)	-4,24** (1,29)	-0,09 (0,06)	-3,29* (1,41)
- meer dan € 2600 (ref.)	-	-	-	-	-	-	-	-
- onbekend	0,03 (0,09)	-4,92* (2,14)	-0,002 (0,09)	-4,68* (2,25)	0,04 (0,10)	-4,72* (1,94)	-0,10 (0,09)	-1,76 (2,14)
Stedelijkheid	0,03 (0,02)	0,08 (0,45)	0,03 (0,02)	-0,23 (0,48)	0,02 (0,02)	-0,01 (0,41)	0,03 (0,02)	-0,43 (0,45)
Links-rechts (LR)	0,06** (0,01)	1,14** (0,30)	0,04** (0,01)	1,43** (0,32)	0,06** (0,01)	0,77** (0,28)	0,05** (0,01)	1,29** (0,30)
LR-missing value	-0,01 (0,06)	-1,31 (1,35)	-0,06 (0,05)	-1,66 (1,42)	0,05 (0,06)	-1,77 (1,23)	0,02 (0,05)	-1,38 (1,35)
Vraagvolgorde	-0,04 (0,02)	-1,96** (0,49)	0,02 (0,02)	-2,47** (0,51)	0,001 (0,02)	-2,28** (0,47)	0,02 (0,02)	-1,48** (0,50)
R ²	4,8%	5,5%	3,6%	7,3%	4,5%	6,7%	4,2%	4,4%
N	875	940	873	940	918	941	917	940

* p<0.05, ** p<0.01

7 Discussie

Sinds 2001 is in Nederland een uitgebreid instrumentarium aan antiterrorismedet- en -regelgeving tot stand gekomen. Ondanks de recent uitgevoerde evaluatie naar dit geheel aan maatregelen (NCTb 2011), ontbreekt het vooralsnog aan inzicht in hoeverre er onder de bevolking draagvlak bestaat voor de ingeslagen 'antiterrorismekoers'. Dit gebrek aan inzicht is opmerkelijk met het oog op de legitimiteit van wet- en regelgeving in het algemeen en de (potentiële) beperkingen op vrijheden en rechten van burgers in het bijzonder. Waar er direct na de aanslagen in New York, Madrid, Londen en de aanslag op Van Gogh eenvoudigweg 'iets' gedaan moest worden door de overheid, is het heel goed mogelijk dat er indertijd in de waan van het moment maatregelen zijn genomen waarvan achteraf gezegd kan worden dat ze mogelijk niet langer aansluiten bij bestaande maatschappelijke behoeften. Onderzoek hiernaar is dan ook gewenst, zeker ook gezien de grote bedragen die de overheid jaarlijks investeert in de bestrijding van terrorisme en de onduidelijkheid die er tot nu heerst omtrent de effectiviteit van antiterrorismedemaatregelen (Lum, Kennedy & Sherley 2006).

Om een bijdrage te leveren aan een reflectie op de Nederlandse antiterrorismedemaatregelen zijn we in dit artikel voor vier na 9/11 ingevoerde maatregelen – verruiming van fouilleermogelijkheden, verruiming van bijzondere opsporingsbevoegdheden, uitbreiding van de identificatieplicht en de introductie van de bodyscan op luchthavens – nagegaan wat de publieke opinie in Nederland hierover is. Anders dan gebruikelijk in dit soort onderzoek hebben we in deze studie twee vergelijkbaar samengestelde groepen *verschillende* typen vragen gesteld over het nieuwe antiterrorismedebeleid. De ene groep kreeg vragen over de attitude hieromtrent, terwijl de andere groep vragen beantwoordde over de bereidheid om extra belasting voor deze maatregelen te betalen (*willingness to pay*). Laatstgenoemde variant is een manier om respondenten niet alleen baten van beleidsmaatregelen te laten meewegen, maar ook de voor hen bijkomende kosten (Nagin e.a. 2006). Recent is dit al vaker in Amerikaans criminologisch opinieonderzoek toegepast (bijv. Cohen e.a. 2004; Piquero e.a. 2010). Niet eerder is echter in één onderzoek deze betalingsbereidheid systematisch vergeleken met attitudes, laat staan voor antiterrorismedemaatregelen.

De vergelijking van attitudes en WTP tussen de twee groepen levert een beeld op van 'afstandelijke warmte': respondenten hebben over het algemeen een positieve attitude ten aanzien van de onderzochte antiterrorismedemaatregelen en hebben er kennelijk weinig bezwaren tegen, maar de bereidheid om hier ook daadwerkelijk extra voor te betalen is vrij gering. Per maatregel is minstens twee derde van de respondenten niet bereid hier extra belasting voor te betalen. De gemiddelde betalingsbereidheid per maatregel schommelt tussen de € 8 en € 12. Een rechtse politieke voorkeur voorspelt zowel een positieve attitude als een hoge betalingsbereidheid. Verder voorspelt inkomensniveau alleen betalingsbereidheid, overeenkomstig resultaten uit eerdere Amerikaanse studies naar WTP (Cohen e.a. 2004; Nagin e.a. 2006).

Deze bevindingen geven aan dat resultaten uit opinieonderzoek nuttig zijn om legitimiteit van maatregelen te bepalen, maar dat ze tegelijkertijd voorzichtig moeten worden geïnterpreteerd. Ook in Amerikaans literatuuronderzoek naar houdingen ten opzichte van criminaliteitsbestrijding komen dergelijke dubbele houdingen voor: over het algemeen is men punitief ingesteld, maar tegelijkertijd is men onder voorwaarden voorstander van rehabiliterende maatregelen (Cullen, Fisher & Applegate 2000). De wijze van bevragen kan hierbij ook verschil maken voor de antwoorden die het oplevert. Zo bleek uit buitenlands opinieonderzoek dat respondenten minder strenge straffen prefereerden naarmate er meer achtergrondinformatie over de dader beschikbaar was (Hough & Roberts 2004). Uit onze studie blijkt dat vragen naar WTP ook andere opinieresultaten opleveren dan algemene attitudevragen. Het meten van WTP is daarnaast een interessante alternatieve manier om de publieke opinie in kaart te brengen, omdat het het algemene belang kwantificeert van immateriële kosten en baten, zoals een toegenomen gevoel van veiligheid en een afname van de individuele privacy. Onze resultaten laten zien dat burgers hier letterlijk een prijs voor willen betalen, zij het in dit geval een relatief kleine.

Niettemin kleven er ook nadelen aan de WTP-methode. Het is mogelijk dat burgers in algemene zin vinden dat ze al voldoende belasting betalen, maar dat ze wel vinden dat hun huidige belastinggeld aan terrorismebestrijding besteed moet worden. Uitgebreider onderzoek aan de hand van de in dit artikel besproken budgetmethode (Cohen e.a. 2006) zou hier meer helderheid over kunnen bieden, hoewel de hier gepresenteerde resultaten erop wijzen dat respondenten er geen hoge prioriteit aan toekennen. Een ander nadeel is dat de WTP-methode een algemene vraag betreft, terwijl de steun voor de inzet van antiterrorismemaatregelen wellicht van concrete omstandigheden afhangt. Alternatief onderzoek via de vignetmethode (De Keijser & Elffers 2009; Ruiter & Tolsma 2010), waarbij bijvoorbeeld gevarieerd wordt in de aard van de verdenking en kenmerken van de verdachte, zou hierover uitsluitel kunnen bieden. Ten slotte is het mogelijk dat burgers niet zozeer extra financiële offers willen brengen, maar wel bereid zijn om bepaalde ongemakken op de koop toe te nemen, zoals langere wachttijden bij luchthavens, of een grotere kans om gefouilleerd te worden. Onderzoek naar deze zogenaamde *willingness to accept* (Coursey, Hovis & Schulze 1987) zou een interessante aanvulling betekenen op het huidige onderzoek.

Zoals gezegd valt er gezien de noodzakelijke kritische reflectie van antiterrorismemaatregelen nog veel te onderzoeken en te evalueren, ook op het terrein van de publieke opinie. Toekomstig onderzoek op dit gebied kan op allerlei manieren plaatsvinden. Zo is het voor zowel attitudes als WTP over Nederlands terrorismebeleid van belang om achterliggende oorzaken nader in kaart te brengen, zoals angst voor terrorisme, vertrouwen in de overheid en mediaconsumptie (Huddy, Feldman, Taber & Lahav 2005; Scheufele, Nisbet & Ostman 2005). Een andere belangrijke component in dit type onderzoek betreft de *dynamiek* in opvattingen: zijn mensen constant in hun opvatting over de maatregelen indien ze daar na een jaar opnieuw over worden bevraagd? En verschilt dat voor attitudes en WTP? En

is bijvoorbeeld berichtgeving in de media hierop van invloed? Ten slotte zijn er op het gebied van terrorismebestrijding nog tal van maatregelen die in dit artikel niet zijn bestudeerd, maar waarvan het niettemin interessant zou zijn om de WTP en attitudes onder burgers na te gaan, zoals pogingen om jongeren te laten deraïdicaliseren.

Waar we ons in deze studie hebben gericht op het onderzoeken van de publieke opinie over antiterrorismemaatregelen, spreekt het voor zich dat de verschillende strategieën om dit te onderzoeken eveneens gebruikt kunnen worden op het gebied van de 'reguliere' criminaliteitsbestrijding. Met het thema 'veiligheid' hoog op de politieke agenda en met een kabinet dat volgens zijn regeerakkoord veel van plan is op het gebied van veiligheid en justitie, breken er ook voor opinieonderzoek interessante tijden aan.

Literatuur

- Arrow e.a. (1993) Report of the NOAA Panel on Contingent Valuation. *Federal Register*, January 15, 58, 4601-4614.
- Atkinson, G., A. Healey & S. Morato (2005) Valuing the cost of violent crime. A stated preference approach. *Oxford Economic Papers*, 57, 559-585.
- Bijleveld, C.C.J.H. & H.G. van de Bunt (2003) *De grens van onveiligheid*. Amsterdam: Vrije Universiteit (diesrede).
- Cohen, M.A., R.T. Rust, S. Steen & S.T. Tidd (2004) Willingness-to-pay for crime control programs. *Criminology*, 42, 89-109.
- Cohen, M.A., R.T. Rust & S. Steen (2006) Prevention, crime control or cash? Public preferences towards criminal justice spending priorities. *Justice Quarterly*, 23, 317-335.
- Commissie Evaluatie Antiterrorismemaatregelen (2009) *Naar een integrale evaluatie van antiterrorismemaatregelen*. Den Haag: Staatsuitgeverij.
- Coursey, D.L., J.L. Hovis & W.D. Schulze (1987) The disparity between willingness to accept and willingness to pay measures of value. *Quarterly Journal of Economics*, 102, 679-690.
- Cullen, F.T., B.S. Fisher & B. Applegate (2000) Public opinion about punishment and corrections. *Crime and Justice*, 27, 1-80.
- Davis, D.W. (2007) *Negative Liberty. Public Opinion and the Terrorist Attacks on America*. New York: Russell Sage Foundation Publications.
- Hough, M. & J.V. Roberts (2004) *Youth Crime and Youth Justice: Public Opinion in England and Wales. Criminal Policy Monograph*. Bristol: Policy Press.
- Huddy, L., S. Feldman, C. Taber & G. Lahav (2005) Threat anxiety, and support for antiterrorism policies. *American Journal of Political Science*, 49, 593-608.
- Jansen, G., J. Tolsma & N.D. de Graaf (2008) Vrijheid versus Veiligheid. Wie steunt vrijheidsbeperking omwille van veiligheid in Nederland? *Mens en Maatschappij*, 83(1), 47-69.
- Keijsers, J. de & H. Elffers (2009) Punitive public attitudes. A threat to the legitimacy of the criminal justice system? In: M.E. Oswald, S. Bieneck & J. Hupfeld-Heinemann (eds.), *Social Psychology of Punishment of Crime*. Chichester: John Wiley and Sons, 55-74.
- Ludwig, J. & P.J. Cook (2001) The benefits of reducing gun violence. Evidence from contingent-valuation survey data. *Journal of Risk and Uncertainty*, 22, 207-226.

- Lum, C., L.W. Kennedy & A. Sherley (2006) Are counter-terrorism strategies effective? The results of the Campbell systematic review on counter-terrorism evaluation research. *Journal of Experimental Criminology*, 2, 489-516.
- Nagin, D.S., A.R. Piquero, E.S. Scott & L. Steinberg (2006) Public preferences for rehabilitation versus incarceration of juvenile offenders. Evidence from a contingent valuation survey. *Criminology and Public Policy*, 5, 301-326.
- NCTb, Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding (2011) *Antiterrorismemaatregelen in Nederland in het eerste decennium van de 21^e eeuw*. Den Haag: Staatsuitgeverij.
- Piquero, N.L., M.A. Cohen & A.R. Piquero (2010) How much is the public willing to pay to be protected from identity theft? *Justice Quarterly* (iFirst article), 1-23.
- Ruiter, S. & J. Tolsma (2010) Taakstraffen langs de lat. Strafopvattingen van Nederlanders. *Rechtstreeks*, 3, 7-34.
- Scheufele, D.A., M.C. Nisbet & R.E. Ostman (2005) September 11 news coverage, public opinion, and support for civil liberties. *Mass Communication and Society*, 8, 197-218.
- Stokkom, B. van (2005) Opinieparadoxen. Steun voor herstelgerichte sancties in een punitief klimaat. *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 5, 41-52.
- Tyler, T.R. (2006) *Why people obey the law*. Princeton & Oxford: Princeton University Press.
- Verzijden, D. & B. Nauta (2005) *Nationaal Vrijheidsonderzoek 2005*. Amsterdam: Veldkamp.
- Verhue, D., D. Verzijden & A. Nienhuis (2006) *Nationaal Vrijheidsonderzoek 2006. Opinie-deel*. Amsterdam: Veldkamp.
- Walle, S. van de (2009) Confidence in the criminal justice system. Does experience count? *British Journal of Criminology*, 49, 384-398.
- Weyers, H. & M. Hertogh (2007) *Legitimititeit betwist. Een verkennend literatuuronderzoek naar de ervaren legitimititeit van het justitieoptreden*. Groningen: RUG.
- Woude, M.A.H. van der (2010) *Wetgeving in een Veiligheidscultuur. Totstandkoming van anti-terroriswetgeving in Nederland gezien vanuit maatschappelijke en (rechts)politieke context*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Woude, M.A.H. van der (2011) Is het Nederlandse antiterrorismebeleid écht zo degelijk vormgegeven? Een bespreking van recent uitgevoerd evaluatieonderzoek. *PROCES*, 90(3), 125-141.
- Zarkin, G.A., S.C. Cates & M.V. Bala (2000) Estimating the willingness to pay for drug abuse treatment. A pilot study. *Journal of Substance Abuse Treatment*, 18, 149-159.

Bijlage A: Beschrijving terrorismebestrijdingmaatregelen in LISS-panel

Maatregel 1

Verruiming van de mogelijkheden voor politieambtenaren om burgers te fouilleren *zonder dat zij concreet worden verdacht van strafbaar gedrag*. Onder fouilleren wordt verstaan het onderzoeken van voorwerpen, vervoersmiddelen en kleding.

Het is makkelijker geworden voor politieambtenaren om burgers te fouilleren. Zo kunnen alle mensen, transportmiddelen en objecten die aanwezig zijn binnen een bepaald gebied, een tijdelijk risicogebied, gefouilleerd en onderzocht worden indien er *aanwijzingen* zijn dat er een mogelijke terroristische daad voorbereid, gepland of gepleegd gaat worden. De regering heeft aangegeven dat deze *aanwijzingen* op verschillende informatie gebaseerd kunnen zijn: het kan bijvoorbeeld

gaan om informatie van de inlichtingendienst maar ook om geruchten dat iemand een terroristische aanslag aan het plannen is.

Het gaat bij deze maatregelen dus *niet* over gebieden die vanwege hun functie altijd een risico vormen voor terroristische aanslagen (bijvoorbeeld luchthavens, industriecomplexen, stations, overheidsgebouwen, et cetera), maar over ieder ander gebied dat op basis van een aanwijzing tot een tijdelijk risicogebied is bestempeld.

Maatregel 2

De verruiming van de mogelijkheid voor politie- en opsporingsambtenaren om zogenaamde bijzondere opsporingsbevoegdheden te gebruiken.

Met het oog op de bestrijding van terrorisme en in het bijzonder het voorkomen van toekomstige terroristische daden en aanslagen is het eenvoudiger geworden om zogenaamde bijzondere opsporingsmethoden in te zetten om op die manier al in een vroeg stadium, nog voordat er daadwerkelijk iets strafbaars heeft plaatsgevonden, informatie te verzamelen.

Deze bijzondere opsporingsbevoegdheden zijn zeer divers: zo kan het onder meer gaan om het stelselmatig observeren van personen, het stelselmatig inwinnen van informatie, infiltratie en het vertrouwelijk opnemen van communicatie en telecommunicatie. Bij deze laatste bevoegdheid moet gedacht worden aan het opnemen en monitoren van telefoongegevens en telefoongesprekken maar ook aan het monitoren en analyseren van internetverkeer.

Het inzetten van de bijzondere opsporingsbevoegdheden kan reeds op basis van *aanwijzingen* dat er een mogelijke terroristische daad voorbereid, gepland of gepleegd gaat worden. De regering heeft aangegeven dat deze *aanwijzingen* op verschillende informatie gebaseerd kunnen zijn: het kan hierbij bijvoorbeeld gaan om informatie van de inlichtingendienst maar ook om geruchten dat iemand een terroristische aanslag aan het plannen is.

Maatregel 3

De wet op de uitgebreide identificatieplicht.

Sinds 1 januari 2005 is iedere burger van 14 jaar of ouder verplicht om altijd en overal een geldig identiteitsbewijs bij zich te dragen (bijvoorbeeld een paspoort, een rijbewijs of een identiteitskaart). Niet alleen het dragen van een geldig identiteitsbewijs is verplicht, maar ook zijn burgers verplicht om hun identiteitsbewijs te laten zien aan een politieambtenaar als die daarom vraagt.

Er hoeft voor de politie geen verdenking van een strafbare gedraging te zijn om toch het identiteitsbewijs op te vragen. Het niet kunnen of willen tonen van een geldig identiteitsbewijs is strafbaar.

Maatregel 4

Het verscherpen van de controle op luchthavens: de full bodyscan.

Omdat een aantal terroristische aanslagen heeft plaatsgevonden in of door middel van vliegtuigen is in de afgelopen jaren de controle op luchthavens verscherpt. Zo is het meenemen van vloeistoffen en scherpe voorwerpen in de handbagage al geruime tijd verboden. Eind 2009 is voor vluchten van en naar de Verenigde Staten daaraan nog een aantal extra maatregelen toegevoegd. Alle passagiers op vluchten van en naar de Verenigde Staten worden verplicht gefouilleerd en hun handbagage wordt doorzocht.

Aan de hiervoor geschetste maatregelen wordt binnenkort waarschijnlijk een nieuwe maatregel toegevoegd: de full bodyscan. Deze maatregel houdt in dat alle passagiers die met een vlucht mee willen zich verplicht moeten laten scannen door middel van de full bodyscan. Via een bodyscan kan een beveiligingsmedewerker door de kleding van een passagier heen kijken om te zien of er iets, bijvoorbeeld voorwerpen of stoffen, onder de kleding op het naakte lichaam van de passagier verborgen wordt.